

Meml kler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer alışmaları

-Safed nin ( . 764/1363) el-V f  Adlı
Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı-

FATİH YAHYA AYAZ

PROF. DR.

ÇUKUROVA  . İLAHİYAT FAK.

ÖZET

Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasından sonra ulema için bir sığınak hâline gelen Meml k Devleti, gerek sultanların gerekse devlet adamlarının büyük destek ve himayeleriyle ilmi hayatın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde çeşitli ilim dallarında çok sayıda âlim yetişmiş, kıymetli ve hacimli eserler kaleme alınmıştır. Bunların başında şüphesiz tarih alanı gelmektedir. Bu sahayla ilgili çeşitli konuları içeren çok sayıda eser yazılmış, Hz. Peygamber'in hayatı da bundan nasibini almıştır. Hemen bütün tarihçiler teberriken de olsa eserlerinde Hz. Peygamber'in hayatına yer vermiştir.

Söz konusu dönemde Hz. Peygamber'in hayatını kaleme alanlardan biri de meşhur m nşi ve tarihçi Safed dir. O, hacimli biyografi eseri el-V f 'de, "Muhammed Rasûlüllah" başlıklı bir maddeyi Hz. Peygamber'e ayırmıştır. Müellif sade bir üslupla, kronolojiye çok başvurmadan konu merkezli olarak Rasûlüllah'ın özellikleri, aile efradı, mucizeleri, ahl k gibi bahislere daha fazla yer ayırmak suretiyle kısa ancak ilginç bilgiler içeren bir siyer yazmıştır. Bu siyer eseri dönemin genel tarihçilik anlayışını yansıtması ve Meml kler döneminde Hz. Peygamber'in anlatılma ve anlaşımla tarzını ortaya koyar bir mahiyet taşması bakımından önem arz etmektedir. Bu alışmada, Safed nin adı geçen siyer maddesi; kaynakları, muhtevaşı ve  s l bakımından incelenmiş ve bazı değerlendirmelere t bi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler:
Meml kler, Siyer, Safedî, el-V f 

SIYER/SYRAH WORKS IN
MAMLUKID PERIOD (648-
923/1250-1517)
-THE LIFE OF THE PROPHET
MUHAMMED IN AL-W F  OF
SAFEDÎ (D. 764/1363)-

ABSTRACT

The Mamluk State, which has been a shelter for scholars after the Crusades and the Mongol invasion, has played an important role in the development of scientific life with the great support and patronage of both the sultans and the statesmen. During this period, a large number of scholars were trained in various fields of science and precious and voluminous works were penned. Foremost among these fields is undoubtedly history. Numerous works about this field especially the life of The Prophet Muhammed were written in this period. Almost all the historians has given place to the Prophet's life in their works.

In this period, one of the penning of The Prophet Muhammed's life was a well-known clerk and historian Safedî. In al-W f  which his voluminous biography work, Safedî allocated to the Prophet an article entitled "Muhammed Rasulallah". The author written a "Siyer/Syrah", short but including interesting information, in a simple style, centered on subject matter without resorting to chronology, by allocating more space to the properties of The Prophet Muhammed, his family, miracles and morals. This work is important for reflecting the general understanding of the historianship of the period and revealing the Mamluk period the way of being told and understood of The Prophet Muhammed. In this study, article of Safedî were examined from the view of resources, content and method, and made some evaluations.

Key Words: Mamlukid,
Syrah, Safedî, al-W f 

Giriş

Memlûk Devleti (648-923/1250-1517), İslâm tarihindeki en büyük devletlerden biridir. Onun büyük devletler arasında kabul edilmesini sağlayan sadece askerî ve siyasî sahalardaki büyük başarıları değildir. İslâm dünyasının kültürel alandaki gelişimine yaptığı önemli katkı da bu hususta etkili olmuştur. Esasen Memlûk Devleti'nin askerî ve siyasî muvaffakiyetleri söz konusu ilmî-kültürel gelişimin belirleyici unsurudur. Nitekim Memlûkler'in Moğolları yenerek İslâm dünyasının batısını istiladan kurtarması ve Suriye'deki Haçlıları tedricen devreden çıkararak bölgeden uzaklaştırması bahsi geçen bölgeleri Müslüman halk ve tüccarlar kadar ilim erbabı için de güvenli hâle getirmiştir. Dolayısıyla Müslümanların siyasî ve ilmî geleneğinin teşekkül ettiği merkezler olan Hicaz, Suriye ve Mısır gibi bölgeler Haçlı Seferleri ve Moğol istilası gibi sebeplerle Miladî XI. asırdan itibaren başlayan istikrarsızlıktan kurtarılmış, bu sükûnet ortamı ilmî geleneğin yeniden canlanmasında önemli bir amil olmuştur. Bunun yanı sıra istila altındaki Bağdat gibi mühim ilim merkezlerinde bulunan ulemanın Şam ve Kahire'ye göç etmesi bu ilmî canlılığın daha da artmasını sağlamıştır. Bunlara Memlûk sultanları ve devlet adamlarının birçok medrese açıp âlimlere büyük destek sağlayarak yaptıkları katkıları ilâve etmek gerekir.

Memlûk devlet adamlarının sağladığı bu imkânlar neticesinde oluşan kültürel ortam semeresini vermiş, Memlûkler dönemi ilmî bakımdan İslâm tarihinin en verimli ve parlak devresi olmuştur. Nitekim bu dönemde özellikle tefsir, hadis, fıkıh, kelâm gibi dinî ilimler başta olmak üzere lügat ilimleri, tarih, coğrafya ve tabakât gibi beşerî ilimler sahasında çok sayıda âlim

yetişmiş, başka dönemlerle mukayese edilemeyecek miktarda eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin pek çoğu kendi sahalarında daha sonra birer başucu kaynak olarak kabul edilmiştir. Bahsi geçen dönemde sadece dinî ilimlerde yetişmiş olan âlimleri hatırlatmak bu hususta bir fikir verebilir. Mesela *kıraat* alanında Şemseddin İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1424), *tefsir*de Kurtubî (ö. 671/1273), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Celâleddin el-Mahallî (ö. 864/1459), Süyûtî (ö. 911/1505), *hadiste* Muhyiddin en-Nevevî (ö. 676/1277), Zehebî (ö. 748/1347), Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Kastalânî (ö. 923/1517), *fıkıhta* İzzeddin b. Abdüsselam (ö. 660/1262), İbn Teymiye (ö. 728/1328), Bedreddin b. Cemâ'a (ö. 733/1333), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), Taceddin es-Sübkî (ö. 771/1370) ve İbn Hümâm (ö. 861/1457) bu âlimler arasında ilk akla gelenlerdir. Başka sahalarda meşhur olan daha birçok âlimi de burada zikretmek mümkündür.

Memlûkler dönemindeki ilmî faaliyetin belki de en yoğun olduğu saha ise tarihtir. Bu dönemde birçok büyük tarihçi yetişmiş, onların siyasî, idarî, kurumsal, mahallî tarih eserleri, şehir tarihleri, ansiklopedileri, siyer ve biyografi (vefeyât) kitapları daha sonra kendi sahalarında vazgeçilmez kaynaklar hâline gelmiştir. Dolayısıyla bu eserler kendi çağlarını aşarak farklı dönem ve devletleri çalışan tarih araştırmacılarına öncülük yapmıştır. Özellikle biyografi türünün en güzel ve hacimli ürünleri bu dönemde ortaya çıkmış, bunlar hem bu dönemin hem de daha önceki devrelerin ilmî, askerî ve siyasî sahalarında öne çıkan şahsiyetlerini tanıtarak hemen her alandaki günümüz araştırmacıları için vazgeçilmez malzeme temin etmiştir. Bu eserlerin önemli bir kısmının günümüze ulaşmış olması sevindiricidir. Bahsi geçen biyografi eserleri arasında gerek hacmi gerekse birçok alanda meşhur olan kişileri tanıtmaları bakımından Safedî'nin eserleri *el-Vâfi* ve *A'yânü'l-asr* özel bir yere sahiptir.

Biz bu çalışmada Memlûkler döneminde öne çıkan bazı siyer eserlerine kısaca temas ettikten sonra Safedî'nin meşhur vefeyât eseri *el-Vâfi*'nin Hz. Peygamber'in hayatını ana hatlarıyla anlatan ancak ilginç noktalara da işaret eden, bazen klasik siyer usulünden farklılıklar arz eden "Muhammed Rasûlüllah" maddesini ele aldık. Önce kısaca müellifin hayatını, daha sonra da ana hatlarıyla *el-Vâfi* adlı eserini tanıttık. Ancak bu eseri onun diğer önemli biyografi kitabı *A'yânü'l-asr* ile karşılaştırılarak tanıtılması gerektiğinden iki eseri birlikte ele aldık. Bunların ardından *el-Vâfi*'deki "Muhammed Rasûlüllah" maddesini kaynakları, muhtevası ve usulü açısından inceledik. Amacımız Memlûkler dönemindeki siyer yazım geleneğine ve bu dönemin önde gelen tarihçi ve münşîlerinden Safedî'nin *el-Vâfi* adlı eserinde konuy-

la ilgili yazdıklarına dikkat çekmektir. Bu çalışmanın Memlûkler dönemi siyer eserleri üzerinde müstakil olarak yapılacak tez çalışmalarına vesile olmasını ümit etmekteyiz.

1. Ana Hatlarıyla Memlûkler Dönemi Siyer Kaynakları

Memlûkler döneminde kaleme alınan müstakil siyer eserleri, daha önceki siyer kitaplarından istifade etmekle birlikte ilk kaynaklarda bulunmayan birtakım bilgileri içermeleri ve bazılarının büyük hacimleri bakımından özellikle ehemmiyet arz eder. Belki de bu sebeple, Hz. Peygamber'in hayatıyla alakalı araştırma yapanların vazgeçemediği kaynaklar hâline gelmişlerdir. Esasen Memlûkler döneminde tarih eseri kaleme alan neredeyse bütün müelliflerin ya eserlerinin başında ya da müstakil olarak Hz. Peygamber'in hayatını yazdıkları söylenebilir. Ancak İslâm tarihinin tarihçilik bakımından en zengin dönemini teşkil eden Memlûkler devrinde yüzlerle ifade edilebilecek sayıda tarihçinin bulunduğu dikkate alınırsa bunların tamamına işaret etmenin güçlüğü ortadadır. Bu bakımdan biz sadece öne çıkan ve bizim çeşitli açılardan önemli bulduğumuz birkaç meşhur siyer eserine işaret etmekle yetineceğiz.

Bu eserlerin ilki İbn Seyyidünnâs'ın (ö. 734/1334) bir hadis kitabı niteliğini de taşıyan *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*'idir.^[1] İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnü'l-eser*'de ağırlıklı olarak İbn İshâk (ö. 151/768) ve Vâkıdî (ö. 207/823) gibi ilk dönem siyer müelliflerini merkeze almış ancak bunlarla yetinmeyerek çok sayıda başka kaynaktan da yararlanmıştı. Bunların bir kısmı günümüze ulaşmayan kaynaklardır. Derleme mahiyetindeki eserinde sened kullanmayı önemseyen müellif, siyer haberlerini güvenilir hadis rivayetleriyle destekleyerek kaydetmiştir. Müsned haberleri eksik de olsa diğer rivayetlere tercih etmiş, âli isnâdları almaya ehemmiyet vermiş ve senedler arasında mukayese yapmıştır. İbn Seyyidünnâs eserinde ayrıca akaid, kelam, fıkıh gibi konulara çok az temas etmiş, ağırlığı siyer konularına vermiştir.^[2]

Dönemin "evlâdünnâs"^[3] sınıfı içerisinde yer alan, meşhur bir emîrin torunu İbnü'd-Devâdârî'nin (ö. 736/1336'dan sonra) siyeri de burada zikredil-

[1] Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer* (nşr. Muhammed el-îd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû), HI, Dımaşk 1992. Bu eser üzerine yapılmış bir doktora tezi için bk. Abdurrahim Arslan, *İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1334) ve 'Uyûnü'l-Eser Adlı Eseri* (Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şanlıurfa 2017).

[2] Bk. Arslan, *İbn Seyyidünnâs*, s. 251 vd.

[3] Evlâdünnâs, Memlûk emirlerinin hür olarak doğan oğullarından oluşan askerî ve sosyal zümreye verilen isimdir. Memlûkler döneminde "memlûk" kökenli olmak ayrıcalık kabul ediliyor ve bu aristokrasi tek nesille sınırlandırılıyordu. Sultanların kiler de dâhil olmak üzere bu sistemin içinde yetişenlerin çocukları memlûk kabul edilmiyor ve bunlar

mesi gereken eserlerdendir. Onun dokuz ciltlik meşhur eseri *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*'in^[4] üçüncü cildi (*ed-Dürrü's-semîn fi ahbâri Seyyidi'l-mürselîn*)^[5] Hz. Peygamber'in siyeri ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemine ayrılmıştır. Bu cildin elimizdeki neşre göre 5-153. sayfaları arası Hz. Peygamber'in hayatından bahsetmektedir. Muhteva olarak Hicret öncesi kısımda^[6] Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, kavmi, nübüvvetinden önceki irhâs olayları, Kureyş'ten kendisine eziyet edenler, onunla alay edenler, Kureyş'e mensup müellefe-i kulüb, Benî Ümeyye'nin liderleri, Hz. Peygamber'e benzeyenler vb. konular ele alınmaktadır. Bunların ardından kronolojik olarak Medine dönemi hadiseleri anlatılmaktadır. Ancak müellif, bu kronolojik kısma başlamadan önce hacimli eserinin ilk cildinde söylediği gibi her senenin olaylarından önce Nil nehrinin durumundan bahsetme usulüne atıfta bulunmakta ve Nil ile ilgili bilgiler vermektedir.^[7] Daha sonra Hicret'ten sonraki dönemi Vedâ Haccı ve Hz. Peygamber'in vefatı ile kronolojik olarak sonlandırmaktadır. Bunların ardından Memlûkler dönemi siyer yazıcılığı usulündeki gibi Hz. Peygamber'in isimleri, sıfatları, özellikleri, aile efradı, hizmetinde bulunanlar vb. konulara temas eden müellif, bu kısmı da Hz. Peygamber'in silahları ve kıyafetleri bahsi ile bitirmektedir. İbnü'd-Devâdârî, Memlûkler dönemindeki diğer siyer müelliflerine nispetle tarihçilik vasfı daha ağır basan bir müelliftir. Ancak hadis malzemesini de sıklıkla kullanmaktadır. Birçok yerde “kultü” ifadesiyle çeşitli açıklamalar yapmakta, kendi kanaatlerini de belirtmektedir. Mesela Hz. Peygamber'in nesebiyle alakalı bahsi bitirdikten sonra zikrettiği nesebi dönemin önde gelen bir muhaddis, edip ve tarihçiyle diğer mütehasis ulemaya okuduğunu ve onlara doğrulattığını ifade etmektedir.^[8] Bu eser, Hz. Peygamber'in siyeriyle alakalı ilginç sayılabilecek kayıtları bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Dönemin meşhur Hanbelî âlimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) ise Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra günlük yaşayışının bütün yönlerini

“evlâdünnâs” adıyla memlûklerden daha aşağı ve çok az istisna dışında kırklar emîrliği rütbesini aşamayan bir askerî sınıf meydana getiriyorlardı. Geniş bilgi için bk. Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fi sına'ati'l-inşâ*, I-XV, Kahire 1910-1920, IV, 16, 51; Seyyid Muhammed es-Seyyid, “Evlâdü'n-Nâs”, *DİA*, XI (1995), s. 525-526; David Ayalon, “Awlâd al-Nâs”, *Encyclopaedia of Islam New Edition (EF)*, I (1954), s. 76.

[4] Seyfeddin Ebû Bekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann-Hans R. Roemer-Saïd A. Âşûr vd.), Kahire-Beyrut 1960-1994.

[5] İbnü'd-Devâdârî, *ed-Dürrü's-semîn fi ahbâri Seyyidi'l-mürselîn* (nşr. Muhammed es-Saïd Cemaleddin), Kahire 1981.

[6] Bk. İbnü'd-Devâdârî, *ed-Dürrü's-semîn*, s. 5-53.

[7] Bk. İbnü'd-Devâdârî, *ed-Dürrü's-semîn*, s. 53-56.

[8] Bk. İbnü'd-Devâdârî, *ed-Dürrü's-semîn*, s. 9.

ele aldığı meşhur eseri *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*^[9] adlı eserinde hadisle akaid ve fıkıhı birleştiren bir usul takip etmiştir. Hadislerin farklı tariklerine yer vermiş ancak sened kullanma cihetine gitmemiştir. Sahih hadisleri temel aldığını özellikle vurgulamıştır. Tartışmalara önem vermiş, genelde kendi kanaatini de belirtmiştir. Eser kronolojik değil, konu merkezli kaleme alınmıştır.^[10] Bu dönemin bir başka siyer müellifi ve muhaddis Moğultay b. Kılıç'ın, Süheylî'nin (ö. 581/1185) *er-Ravzü'l-ünüf*'üne tenkit ve onu tashih mahiyetinde yazdığı eseri *ez-Zehrü'l-bâsim* günümüze ulaşmamakla birlikte bunun muhtasarı olan *el-İşâre ilâ sîreti'l-Mustafâ ve âsâri (târîhi) men ba'dehû mine'l-hulefâ*^[11] zamanımıza intikal etmiştir. Bu eserin de dönemin genel özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Ayrıca Moğultay b. Kılıç'tan sonraki dönemde yaşamış birçok siyer müellifine kaynaklık ettiğini de belirtmeliyiz.

Yine Memlûkler'in ilk dönemi tarihçileri arasında yer alan İbn Kesîr'in *el-Fusûl fî (ihtisâri) sîreti'r-Resûl'ü*^[12] özellikle burada zikredilmelidir. Müellif eserinde basit sayılabilecek bir üslup kullanmış, metinde secîli ifadelere nadiren başvurmuştur. Bunun sebebi ise müellifin eserini öncelikle halkın okumasını istemesidir.^[13] Yine müellifin, Memlûk siyer yazıcılığının genel bir özelliği olarak tahmin ettiğimiz siyer haberlerini sahih gördüğü hadis malzemesiyle teyit etme gayreti içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. İbn Kesîr, eserinde klasik siyer kaynaklarından İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) eserleriyle İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Cevâmiu'u's-Sîre*'sinden^[14] istifade etmiştir. Eserin muhtevasına gelince müellifin eserin ilk cildinde kronolojik bir şekilde Hz. Peygamber'in nesebinden başlayarak Mekke dönemi hadiselerini anlattığı, daha sonra Medine'deki gelişmeler, gazveler ve nihayet Vedâ Hacı ve Rasûlüllah'ın vefatından bahsettiği tespit edilmektedir. Müellif ikinci ciltte ise Hz. Peygamber'in Hac ve umrelerinden başlayarak, gazve sayıları, nübüvvet âlâmetleri, hanımları, çocukları, hizmetinde bulunanlar, kâtipleri vb. konuları ele almaktadır. Burada "Hasâisü Rasûlillâh" başlığı açan İbn Kesîr, uzunca bir şekilde Hz. Peygamber'in sadece kendisine mahsus, diğer peygamberlerle ortak vb. şekilde kısımlara ayırdığı hususiyetlerine işaret

[9] Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd* (nşr. Şuayb el-Arnaût-Abdülkadir el-Arnaût), I-V, Beyrut 1981.

[10] Bk. Mehmet Efendioğlu, "Zâdü'l-Meâd", *DİA*, XLIV (2014), s. 63.

[11] Ebû Abdullah Alâeddin Moğultay b. Kılıç, *el-İşâre ilâ sîreti'l-Mustafâ ve âsâri (târîhi) men ba'dehû mine'l-hulefâ* (nşr. M. Nizameddin el-Füteyyih), Dimaşk 1996.

[12] İbn Kesîr, *el-Fusûl fî (ihtisâri) sîreti'r-Resûl* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî-Muhyiddin Müstü), Dimaşk 1992.

[13] Bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, s. 21 (nâşir mukaddimesi).

[14] Eser için bk. H. Yunus Apaydın, "İbn Hazm", *DİA*, XX (1999), s. 50.

etmektedir.^[15] Bu bölümde diğer peygamberlerle ortak hususiyetlerini fikhî konulara göre taksim ederek anlattığına da işaret etmek gerekir.^[16] Aynı dönemin tarihçilerinden İbn Habîb'in (ö. 779/1377) kaleme aldığı *el-Muktefâ min sîreti'l-Mustafâ (el-Muktefâ fî zikri fezâili'l-Mustafâ)*^[17] ve *en-Necmü's-sâkıb fî eşrefi'l-menâkıb* da^[18] burada zikredilmelidir.

Çerkez Memlûkler döneminin (784-923/1382-1517) meşhur tarihçisi Makrîzî (ö. 845/1442) tarafından kaleme alınan siyer kitabı *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'r-Resûl (li'n-Nebiy) mine'l-enbâi ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ*^[19] ayrıca üzerinde durulması gereken bir eserdir. Hz. Peygamber'in hayatıyla alakalı yazılan kitapların en hacimlilerindedir. Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle tanıtan bu eserde onun hayatı, aile hayatı, giyimi ve şahsî eşyası, gazveleri, örnek ahlakı, delâil haberleri, şemâili, mucizeleri, sahâbeyle münasebetleri, hizmetinde bulunanlar vb. konular ağırlıklı olarak ele alınır. Özellikle mucizelere ciltlerce yer verilmiş, daha sonraki dönemde gerçekleşen hadiseleri indî değerlendirmelerle bazı hadisler çerçevesinde ele almak gibi siyerin dışına çıkan birçok konuya da temas edilmiştir. Genellikle muteber hadis eserleri kaynak olarak kullanılmış, birtakım rivayetlere dair şüpheler de müellif tarafından açık ifadelerle ortaya konulmuştur. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî tarafından tahkik edilen eser uzun açıklamalarla genişletilmek suretiyle on beş cilt (son cildi fihrist) olarak neşredilmiştir.^[20]

Çerkez Memlûkler döneminde Makrîzî'nin yaptığı gibi Hz. Peygamber'in şemâil, hasâis ve delâilini de içerecek şekilde geniş muhtevalı siyer kaleme alan bir başka müellif ise Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517)'dir. Onun *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye*^[21] adlı eseri İslâm dünyasında büyük şöhret kazanmış, buna haşiye ve şerhler yapılmıştır. Meşhur şair Bâkî (ö. 1008/1600) tarafından ilâvelerle Türkçe'ye tercüme edilen eser, Osmanlı coğrafyasında da büyük bir alakaya mazhar olmuştur.^[22]

[15] Bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, s. 278 vd.

[16] Bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, s. 292 vd.

[17] Sa'deddin İbrahim İbn Habîb el-Halebî, *el-Muktefâ min sîreti'l-Mustafâ* (nşr. M. Muhammed Hüseyin ez-Zehabî), Kahire 1996.

[18] İbn Habîb, *en-Necmü's-sâkıb fî eşrefi'l-menâkıb* (nşr. M. Muhammed Hüseyin ez-Zehabî), Kahire 1996.

[19] Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-Nebiy mine'l-ahvâl ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ* (nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî), I-XV, Beyrut 1999.

[20] Bk. Osman Cengiz, *Makrîzî'nin İmtâu'l-Esmâ İsimli Eseri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2010, s. 67 vd.

[21] Ebü'l-Abbâs Şihabeddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye* (nşr. Salih Ahmed eş-Şâmî), I-IV, Beyrut 1991.

[22] Bk. Hüseyin Algül, "el-Mevâhibü'l-ledünniyye", *DİA*, XXIX (2004), s. 421.

2. Safedî'nin Hayatı, el-Vâfi ve A'yânü'l-asr Adlı Eserleri

Ebü's-Safâ Salâhaddin Halil b. İzzeddin Aybek b. Abdullah es-Safedî, 696 (1296-1297) senesinde Filistin'in Safed şehrinde doğmuştur. Babası Türk Memlûk emîrlerinden olduğu için “evlâdünnâs” sınıfından kabul edilebilir. Arapça, hadis, mantık aklı ilimler gibi çeşitli sahalarda döneminin en meşhur âlimlerinden ders almıştır. Özellikle Arap dili ve edebiyatı sahasında büyük birikim sahibi olmuş, bu konuda önemli eserler kaleme almıştır. Bunun yanı sıra siyasetle ve idarecilerle yakın münasebetleri sebebiyle tarihe de büyük ilgi duymuş, bu sahada Memlûk tarihi araştırmacıları için vazgeçilmez eserler vücuda getirmiştir. Vefeyât sahasında kaleme aldığı ve ileride tanıtacağımız eserleri Memlûkler döneminin özellikle ilk devresi için büyük öneme sahiptir.

Safedî, hem büyük ilmî müktesebatı hem de bir emîr oğlu olmasının sayesinde birçok önemli vazifeye tayin edilmiştir. Dımaşk'taki Takaviyye Medresesi'nde dil ve hadis dersleri vermiş, bu dersler hocaları tarafından takip edilmiş ve çok beğenilmiştir. Müderrisliğin yanı sıra, Kahire, Dımaşk, Halep ve Safed'de inşâ divanında kâtiplik, beytûlmâl vekilliği, sır kâtipliği gibi çeşitli önemli görevleri yürütmüştür. Ömrünün son yıllarında Dımaşk Beytûlmâl Vekilliği görevine atanan müellif, bu şehirde vefat etmiş ve Sûfiyye Kabristanı'na defnedilmiştir (11 Şevval 764/24 Temmuz 1363).

Safedî, yaklaşık 68 yıllık ömrüne çeşitli alanlarda kaleme aldığı çok sayıda eser sığdırmıştır. Tespit edilebilen eserlerinin sayısı 45 civarındadır. Bunların önemli bir kısmı neşredilmiştir. Onun eserleri tarih ve vefeyât (7), dil ve edebiyat (şiirleri, şiir şerhleri, makâmât, belagat, lügat [35]) gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bunların dışında cifr risalesi şerhi, yedi sayısının ehemmiyeti ve üstünlüğü ile mûsikî üzerine kaleme alınmış üç çalışması daha mevcuttur.^[23]

Müellifin bizim çalışma konumuzla alakalı eseri *el-Vâfi* ve birlikte tanıtacağımız *A'yânü'l-asr* adlı biyografi eserlerine gelince öncelikle bunların Memlûkler'in ilk dönemine dair kaleme alınmış vefeyât kitapları içerisinde

[23] Safedî ve eserleri hakkında bk. Safedî, *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr.), I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998, I, 7-32 (nâşir mukaddimesi); Taceddîn Abdülvehhab es-Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ* (nşr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Abdülfettah Muhammed el-Hulv), I-X, Kahire 1964, X, 5-32; Ebü'l-Fazl Şihabeddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mieti's-sâmine* (nşr. Abdülvâris Muhammed Ali), I-IV, Beyrut 1997, II, 49-50; Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf İbn Tağriberdî, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi* (nşr. Muhammed M. Emin-Nebil Muhammed Abdülaziz), I-XII, Kahire 1984-2006, V, 241-257; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-müerrihün*, I-IV, Beyrut 1983-1990, IV, 76-80; İsmail Durmuş, *es-Safedî, Hayatı, Eserleri ve Gavâmuzu's-Sihah'ı* (Basılmamış Doçentlik Tezi), 1994, s. 1-97; a.mlf., “Safedî”, *DİA*, XXXV (2008), s. 447-450.

seçkin bir yere sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Safedî, *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât*'ı,^[24] İbn Hallikân'ın (ö. 681/1282) *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*^[25] adlı eserine zeyil mahiyetinde kaleme almıştır. *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr*^[26] adlı çağdaşlarının hâl tercümelerini naklettiği diğer hacimli biyografik eseri ise *el-Vâfi*'nin nispeten muhtasarı kabul edilebilir.

Müellifin ilk eseri *el-Vâfi*, on dört bin civarında çeşitli sınıflardan meşhur kişilerin hâl tercümelerini ihtiva eder. Elimizdeki neşre göre otuz cilt olan bu eserin XX, XXIII ve XXVI. ciltleri eksiktir. Eser alfabetik olmakla birlikte Hz. Peygamber'e hürmeten Muhammed isimleriyle başlar. Müellif mukaddimesinde buna işaret etmekte, hatta babasının ismi de Muhammed olanları öne aldığını ifade etmektedir.^[27] Elimizdeki neşre göre Safedî, V. cildin sonlarından itibaren^[28] alfabetik sisteme döner. Müellif mukaddimesinde hamdele, salvele ve eserin kaleme alınışı vb. hususları zikrettikten sonra toplam on bir fasla ayırdığı bir giriş daha yazmış, bu fasıllarda Araplarda tarih yazıcılığı, ilk tarih eserleri, tarih yazma usulleri, biyografilerde isim, künye, lakap belirtme ve bunun sıralamasına dair usul, çeşitli bölgelere dair yazılmış tarih eserleri, genel tarihler, hulefâ, sultanlar, kudât, şuarâ gibi sınıfları/tabakaları ele alan tarih eserleri gibi konuları işlemiştir.^[29]

Safedî'nin *el-Vâfi*'si, Türk Memlûkler dönemi (648-784/1250-1382) sultanları ve ümerasının hâl tercümeleleri için önemli kaynaklardandır. Müellifin özellikle döneminde önemli görevler üstlendiği el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun (birinci saltanatı: 693-694/1293-1294, ikinci saltanatı: 698-709/1299-1309, üçüncü saltanatı: 709-741/1309-1341) hakkında aktardığı tafsilatlı bilgiler,^[30] kronolojik bilgi veren siyâsi tarihleri tamamlayıcı mahiyette olup bu sultanın dönemiyle ilgili genel değerlendirmelere imkân sağlamaktadır. Mesela bu bilgiler Muhammed b. Kalavun'un, daha önceki hükümdarlıklarında güç sahibi ümeranın ağır baskısı altında kaldığından, üçüncü saltanatı sırasında çok güvendiği dört idareci arasındaki tek askerî sınıfa mensup görevli olan devâdârına duyduğu itimadın sebeplerini tespit hususunda çok yardımcı olmuştur. Nitekim Söz konusu devâdâr, üçüncü

[24] Salâhaddin Halil b. Aybek es-Safedî, *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (nşr. Helmut Ritter, Sven Dederling v.dğr.), I-XXX, Wiesbaden-Beyrut 1962-2004.

[25] Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân* (nşr. İhsan Abbâs), I-VIII, Beyrut 1978.

[26] Safedî, *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr* (nşr. Ali Ebü Zeyd v.dğr.), I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998.

[27] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 98.

[28] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, V, 293 vd.

[29] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 2-55.

[30] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, IV, 353-374.

defa saltanatı eline almak üzere Kahire'ye varacağı sırada planlanan bir suikastı haber vermek suretiyle sultanı büyük bir tehlikeden kurtaran kişidir.^[31] Benzer şekilde Muhammed b. Kalavun döneminde uzun süre Dımaşk saltanat nâibliği görevini yürüten meşhur emîr Tenkiz (ö. 741/1340) hakkında aktardığı malumat da^[32] hem şahsi gözlemlerine dayanmakta hem de önemli ayrıntılar içermektedir. Müellif, bu emîrin satın alınmasından askerî kariyerine, sultanla yakın ilişkilerinden Dımaşk'taki yönetim tarzına, vücut şeklinden şahsi niteliklerine kadar birçok konuda tafsilatlı bilgiler vermektedir. Söz konusu emîrin tutuklanmasından sonra gerçekleşen tahkikatla ilgili bilgiler de sunan müellif, Tenkiz'in son yıllarında Dımaşk inşâ divanında kâtip olarak görev yaptığından Sultan Muhammed b. Kalavun tarafından bu emîrin mal varlığını tespit için kurulan komisyonda vazifelendirilmiştir. Bu duruma işaret eden Safedî, daha sonra Tenkiz'in büyük mal varlığına dair oldukça uzun bir listeyi tam olarak sunar.^[33] Onun bu konuda verdiği bilgiler hem muasırları hem de daha sonraki tarihçiler ve biyografi müelliflerine kaynaklık etmiştir.

Tenkiz örneğinden de anlaşılacağı üzere müellif, özellikle Türk Memlükler döneminde Dımaşk saltanat nâibliği yapmış olan emîrlere hakkında geniş biyografik bilgiler sunmaktadır ki yine ona ait *Tuhfetü zevi'l-elbâb fî-men hakeme bi-Dımaşk mine'l-hulefâ ve'l-mülûk ve'n-nüvvâb*,^[34] adlı eserde bu nâibleri ele almaktadır. Nitekim bunlardan Akkuş el-Efrem'in (ö. 720/1320-1321) hâl tercümesinde aktardıkları^[35] oldukça önemli bilgiler ve ayrıntılar içerir. Mesela bu emîrin sultanla yazışma usulüne dair örneklerle^[36] onun armasına (renk) dair verilen bilgiler^[37] bunlar arasında zikredilmelidir. Müellif bu emîrin armasını tarif ederken bunun gayet zarif olduğunu, büyük beyaz bir dairenin içerisinde yeşil bir şerit bulunduğunu, bu şeridin ortasında kırmızı bir kılıcın yer aldığını, kılıcın üst ve alt kısmının şeridi aşarak beyaz kısma geçtiğini belirtmektedir. Bu eserle ilgili son olarak şunu da belirtmeliyiz ki, *el-Vâfi*'nin özellikle Arapça elif, be, te harflerini içeren IX ve X. ciltlerinde Memlük devlet adamları ve ümerası hakkında oldukça kıymetli kayıtlar yer almaktadır.

[31] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, IV, 366.

[32] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, X, 420-435.

[33] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, X, 428-432.

[34] Safedî, *Tuhfetü zevi'l-elbâb fî men hakeme bi-Dımaşk mine'l-hulefâ ve'l-mülûk ve'n-nüvvâb* (nşr. İhsan B. S. Hulûsî-Züheyr H. es-Samsâm), I-II, Dımaşk 1991-1992.

[35] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, IX, 326-335.

[36] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, IX, 330.

[37] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, IX, 335.

Tarihçinin *A'yânü'l-asr* isimli eseri ise, daha önce belirtildiği gibi genellikle muasırlarının hâl tercümesinden bahsettiği biyografi kitabıdır. Bu eserde iki bin civarında kişinin hâl tercümesi kayıt altına alınmıştır. Diğer taraftan Safedî'nin *A'yânü'l-asr*'da Muhammed isimlerini öne alma şeklindeki önceki usulünü terk ederek biyografileri alfabetik kaydettiği müşahede edilmektedir. Müellif bu eserinde, muhtemelen eksik ciltler sebebiyle *el-Vâfi*'sinde tespit edemediğimiz bazı biyografilerde oldukça kıymetli bilgi ve ayrıntılara yer vermektedir. Mesela Üstâdâr Moğultay el-Cemalî'nin (ö. 732/1331) hâl tercümesinde^[38] bu emîrin üstâdârı ve hazindârı gibi şahsî hizmetlilerine ve bunların Moğultay el-Cemalî'ye yaptıkları yardımlara işaret eden kayıtlarla, onun dönemin saltanat naibiyle ilişkilerini ortaya koyan bilgiler bunlar arasındadır. Buna benzer sadece bu eserinde yer alan ayrıntı kabilinden başka kıymetli bilgilerin bulunduğu da belirtilmelidir.^[39] Yine bu son eserde müellifin zamanında hayatta olan ve daha sonra vefat eden şahısların hâl tercümelerine yer verildiği de tespit edilmektedir.^[40]

Müellifin bu ikinci eserinde hâl tercümelerini daha geniş tuttuğu da anlaşılmaktadır. Mesela Sultan Muhammed b. Kalavun'un sağlığında vefat eden oğlunun biyografisiyle ilgili olarak önceki eserine nispetle *A'yânü'l-asr*'da daha ayrıntılı ve uzun malumat sunmaktadır.^[41] Her iki eserde bu şehzade ile ilgili malumat verilirken müellifin şahsî müşahedelerine dayandığı da belirtilmelidir. Bu müşahedeler ve bilgiler arasında söz konusu şehzadenin düğün merasimi, düğünde yapılan harcamalar, bazı âdetler, saraydaki bir Mevlid-i Nebevî merasimiyle ilgili ilginç ayrıntılar gibi birçok hususun bulunduğuna işaret etmeliyiz. Müellifin her iki eserinde de yer verdiği hâl tercümeleeri arasında başka karşılaştırmalar yapıldığında ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Mesela Dımaşk ve Halep nâibliği yapan büyük emirlerden Ergun el-Kâmilî'nin (ö. 758/1357) hâl tercümesi *el-Vâfi*'de nispeten kısa ve yarıda bırakılmışken,^[42] *A'yânü'l-asr*'da ise daha ayrıntılı ve önceki eserin eksik kısmını tamamlayıcı mahiyettedir.^[43] Bu ikinci eserde yer alan bilgilerin, kronolojik siyasî tarih eserlerindeki birçok boşluğu doldurduğuna da işaret edilmelidir. Sonuç itibarıyla müellifin bu hâl tercümesi eserleri

[38] Bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, V, 431-432.

[39] Örnek olarak bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, I, 633, IV, 141-142.

[40] Bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, II, 680-681.

[41] Bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, I, 630-634; krş. Safedî, *el-Vâfi*, IX, 431-433.

[42] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 356-358.

[43] Bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, I, 466-476.

bahsettiğimiz özellikleri bakımından müstağni kalınamayacak kaynaklar arasındadır.^[44]

3. *el-Vâfi* de Hz. Peygamber'in Hayatı "Muhammed Rasûlüllah"

3.1. Kaynakları

Safedî, Memlûkler dönemi siyer müelliflerin büyük çoğunluğu gibi öncelikle muhaddislik yönüyle öne çıkan bir âlimdir. Bu bakımdan eserinde hadis istılahlarını kullandığı ve meşhur muhaddisleri sıklıkla zikrettiği tespit edilmektedir. Nitekim daha eserinin başlarında Hz. Peygamber'in doğum tarihiyle alakalı kısımda farklı nakilleri zikrederken bir rivayet için "hasen isnadla" ifadesini kullanmaktadır.^[45]

Müellif eserinde, özellikle Şakk-ı Sadr, İsrâ, Mirac gibi irhâs ve mucize rivayetleriyle ilk vahiy haberinde, Hz. Peygamber'in faziletleri ve özellikleri gibi konularda hadis kaynaklarına müracaat etmektedir. Örnek vermek gerekirse Şakk-ı Sadrın Mirac'da gerçekleştiğine dair rivayeti Buhârî'den,^[46] ilk vahiyle alakalı rivayeti Buhârî ve Müslim'den,^[47] İsrâ, Mirac haberlerini ise Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî^[48] gibi hadis kaynaklarından aktarmaktadır. Müellif bu ve benzeri nakillerinde bazen sadece bir hadis kaynağına bazen de birkaç tanesine birlikte atıfta bulunmaktadır.^[49] Safedî'nin birkaç yerde Enes b. Mâlik gibi sadece sahâbileri zikrettiği, bazen de tam sened verdiği tespit edilmektedir.^[50] Enes b. Mâlik'in en çok zikredilen râvi sahâbî olduğu da vurgulanmalıdır.

Müellifin bazen tefsir kaynaklarına da müracaat ettiği görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in İsrâ hadisesini beden mi yoksa ruhen mi gerçekleştirdiği hususundaki tartışmaları ele alırken olayın bir rüya olduğu şeklindeki rivayeti Taberî'nin (ö. 310/923) tefsirinden nakletmektedir.^[51] Bu noktada onun birkaç yerde âyetlere atıfta bulunduğunu da belirtmeliyiz.^[52]

[44] Safedî ve eserleri hakkında bk. Safedî, *A'yânü'l-asr*, I, 7-32 (nâşir mukaddimesi); Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-müerrihûn*, IV, 76-80.

[45] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57.

[46] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57.

[47] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 58.

[48] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

[49] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57, 58, 59, 61, 62, 70.

[50] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59, 61, 62-63, 64, 67, 68, 70, 78, 81-82.

[51] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

[52] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 63, 70.

Safedî, hadis ve tefsir kaynaklarının dışında muasırı olan bazı edip ve münşilerin kaside türü eserlerinden de istifade etmektedir. Nitekim İsrâ hadisesiyle alakalı rivayetinin sonuna Dımaşk'ta inşâ divanı başkanlığı (sâhibü dîvânî'l-inşâ) vazifesini de yürüten Hanbelî muhaddis ve kâtip Ebü's-Senâ Mahmud b. Selmân İbn Fehd'in (ö. 725/1325)^[53] eserinden Hz. Peygamber için kaleme aldığı kasidenin İsrâ'ya dair kısmından iki beytini eklemiştir.^[54] Safedî, hocası da olan İbn Fehd'e bu beyitleri bizzat okuduğunu ve onun onayını aldığını belirtmektedir.

Memlûkler döneminin meşhur siyer müellifi ve muhaddis İbn Seyyidünnâs da Safedî'nin çokça kasidesini aktardığı muasır kaynakları arasındadır. Mesela Hz. Peygamber'in seçilmişliği konusunda İbn Seyyidünnâs'ın iki beytini nakletmekte ve bunları şairin kendisine bizzat okuduğunu belirtmektedir.^[55] Yine Hz. Peygamber'in isimleri bahsinde bu defa kendisinin İbn Seyyidünnâs'a okuduğu ve onayını aldığı 9 beyitlik şiirini iktibas etmektedir.^[56] Safedî, bunların dışında bazısını bizzat yazarının okuduğu bazısını da kendisinin okuyarak onayını aldığı İbn Seyyidünnâs'a ait şiirleri nakletmektedir.^[57] Son olarak Safedî, İbn Seyyidünnâs'ın Sahâbe tarafından Hz. Peygamber'i övmek üzere kaleme alınan şiirleri mim harfiyle biten beyitler hâlinde bir kasidede topladığını ve daha sonra bunları şerh ederek *Minahu'l-Midah*^[58] adlı bir eser te'lif ettiğini belirtmektedir. Safedî, bu eseri kendisinin istinsah ettiğini, yarısına yakın kısmını müellifinden bizzat dinlediğini, kalanı için de icazet aldığını söylemektedir.^[59]

Safedî, eserini kaleme alırken bazı dil ve edebiyat eserlerinden de istifade etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'e "Muhammed" isminin verilmesiyle ilgili kısımda bu ismin niçin verildiğine dair Alemüddin es-Sehâvî'nin (ö. 643/1245) *Sifri's-sa'âde*^[60] adlı eserinden aldığı bir rivayeti aktarmaktadır.^[61] Yine Safedî'nin, Hz. Peygamber'in sıfatlarıyla ilgili bahiste, nisbe ve isimlerinden tespit edemediğimiz dil âlimlerinden yararlandığı da tespit edilmektedir.^[62]

[53] Hayatı hakkında bk. Safedî, *el-Vâfi*, XXV, 301-361.

[54] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 60.

[55] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 62.

[56] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 63.

[57] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89, 90

[58] Eser için bk. M. Yaşar Kandemir, "İbn Seyyidünnâs", *DİA*, XX (1999), s. 318.

[59] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 93.

[60] Eser için bk. Tayyar Altıkulaç, "Sehâvî, Alemüddin", *DİA*, XXXVI (2009), s. 312-313.

[61] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 62.

[62] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 65.

Safedî'nin istifa ettiği siyer megâzî müelliflerine gelince bunları Musa b. Ukbe (ö. 141/758), İbn İshâk, Ebû Ma'ser es-Sindî (ö. 170/787), İbn Hazm, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Ebû Muhammed Abdülganî el-Cemmâ'îli (ö. 600/1203) ve İbn Seyyidünnâs olarak sıralamak mümkündür. Bunlardan İbn Hazm ve Cemmâ'îli özellikle öne çıkmaktadır. Ancak öncelikle Safedî'nin daha az atıfta bulunduğu siyer megâzî kaynaklarına işaret etmek istiyoruz.

Müellif, Hz. Peygamber'in gazveleri ile ilgili kısımda meşhur rivayete göre onun bizzat iştirak ettiği 25 gazve olduğunu söylemekte, bu konudaki kaynaklarını İbn İshâk, Ebû Ma'ser es-Sindî, Musa b. Ukbe ve diğerleri ifadesiyle belirtmektedir.^[63] Safedî'nin Musa b. Ukbe ve Ebû Ma'ser es-Sindî'yi kaynak olarak kullandığı yegâne konu, tespit edebildiğimiz kadarıyla gazvelerin sayısı meselesidir. Müellif, Hz. Peygamber'in nesebini Hz. Âdem'e kadar ulaştırdığı rivayette bu defa sadece İbn İshâk'a atıfta bulunmaktadır.^[64] Tespit edebildiğimiz kadarıyla bahsi geçen iki konu dışında İbn İshâk'ın ismen zikredildiği başka bir rivayet mevcut değildir.

Safedî, İbnü'l-Cevzî'ye de bir yerde atıfta bulunmaktadır. Müellif Hz. Peygamber'in çocuklarıyla ilgili bahiste önce erkek evladını sıralamakta, daha sonra Abdülzâ adlı bir çocuğunun olduğuna dair rivayeti tenkit için İbnü'l-Cevzî'nin *Telkîhu fühûmi ehli'l-eser*^[65] isimli eserindeki malumata işaret etmektedir.^[66]

Safedî, hocası ve muasırı olan İbn Seyyidünnâs'tan daha önce ifade edildiği üzere sadece şiir ve kasidelerinden değil, siyer rivayetleri bakımından da istifa etmektedir. Mesela Hz. Peygamber'in hanımlarından bahsettiği kısımda Rasûlüllah'ın boşadığı nikâhlılarını sayarken "*bunu bana İbn Seyyidünnâs bildirmişti*" ifadesini kullanmaktadır.^[67] Yine Hz. Peygamber'in kızlarını ve onların zürriyetini sayarken de İbn Hazm'ın rivayetinin aksine bir bilgiyi İbn Seyyidünnâs'tan nakletmektedir.^[68]

Safedî'nin en fazla müracaat ettiği siyer müellifleri, daha önce işaret edildiği gibi İbn Hazm ve Cemmâ'îli'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Safedî, her iki müellife de altışar atıfta bulunmakta, bir yerde ise İbn Hazm'ın yazdığı bir çalışmaya işaret etmektedir. Safedî, Şakk-ı Sadırın Mirac gecesi

[63] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 75.

[64] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 56.

[65] Eser için bk. Yusuf Şevki Yavuz-Casim Avcı, "İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec", *DİA*, XX, 545.

[66] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 81-82.

[67] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 80.

[68] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 82.

vuku bulduğuna dair Buhârî rivayetinin sorunlu oluşu,^[69] ilk müslümanların tespiti,^[70] Hz. Peygamber'in hanımları,^[71] erkek çocukları,^[72] kızları^[73] gibi konularda İbn Hazm'ın eserine başvurmuştur. Hz. Peygamber'in hac ve umrelerinden bahsettiği kısımda da İbn Hazm'ın Vedâ Haccı ile alakalı büyük bir eser^[74] te'lif ettiğine işaret etmiştir.^[75] Son olarak Safedî, Hz. Peygamber'in küçük kızı Ümmü Külsûm'un Hz. Osman'dan çocuğu olmadığına dair İbn Hazm rivayetine başvururken, onun bu bilgiyi Halife b. Hayyât'tan (ö. 240/854-855) aktardığını da ekler.^[76]

Müellifin önemli kaynakları arasında yer alan Cemmâ'îlî, eserde altı yerde zikredilmekte ve kendisinden "Hâfız Abdülganî" şeklinde bahsedilmektedir. Safedî, İbn Hazm'ın eserinin ismini bir yerde verirken,^[77] Cemmâ'îlî'nin kitabına işaret etmez. Muhtemelen bu müellifin *Sîretü'n-Nebî*^[78] adlı eserini kullanmıştır. Safedî, Hz. Peygamber'in nesebi,^[79] Hicret yolculuğundaki rehberi Abdullah b. Ureykat el-Leysi'nin müslüman olmadığı,^[80] Rasûlüllah'ın vefat ettiğinde defnedildiği mekânın tam tespiti,^[81] Hac ve umrelerinin sayısı,^[82] Hz. Peygamber'i Allah'ın (c.c.) yedi kat semanın üstünde evlendirdiği^[83] ve Hz. Peygamber'in kızlarının tam sayısı^[84] gibi konularda Cemmâ'îlî'ye atıfta bulunmuştur.

3.2. Muhtevası

Safedî, incelediğimiz eserinin Hz. Peygamber'in hayatına dair kısmında, Muhammed ismiyle ilgili kısa bir girişin ardından toplam 28 başlık kullan-

[69] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57.

[70] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

[71] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 80, 81.

[72] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 81

[73] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 82.

[74] Bu eser için bk. Apaydın, "İbn Hazm", s. 50.

[75] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 78.

[76] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 82.

[77] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

[78] Ebû Muhammed Abdülganî el-Cemmâ'îlî, *Sîretü'n-Nebî ve sîretü ashâbihi'l-aşere* (nşr. Halid Abdurrahman b. Hamd es-Şâyi'), Riyad 1424.

[79] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 56.

[80] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 60.

[81] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 61.

[82] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 78.

[83] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 79.

[84] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 82-83.

makta, Hz. Peygamber'in medhine dair şiirlerden bahsettiği bir kısım ve uzunca bir kasidesiyle de Muhammed Rasûlüllah maddesini bitirmektedir.

Müellif ilgili maddeye "et-Tercemetü's-Şerîfetü'n-Nebeviyye" başlığını atmıştır. Daha sonra "Bâbü Muhammed" başlığının altında önce Cahiliyye döneminde Muhammed ismi verilenleri ve bu ismin verilme sebebini zikretmekte, daha sonra İslâm döneminde Muhacir ve Ensâr'ın çocuklarından bu adı alanları saymaktadır.^[85] Bunların ardından "Muhammed Rasûlüllah Seyyidünâ ve Mevlânâ ve Habîbünâ Nebiyyü'r-rahme ve Hâdî'l-ümme" başlığı altında Hz. Peygamber'in ismi, künyesi, nesebi, doğum tarihi, anne-babası, çocukluğu, Şakk-ı Sadr olayı, Bahîra hadisesi, Meysere ile Hz. Hatice adına Şam'a yaptığı ticaret yolculuğu, bi'seti ve ilk vahiy, cinlerin müslüman oluşu, İsrâ ve Mirac hadisesi, Hicret yolculuğu, kıblenin değişmesi, vefatı, tekfiri ve defni, cenaze namazının kılınma şekli, defnedildiği yer gibi konuları ele almaktadır.^[86] Genelde klasik kaynaklarımızda yer alan bilgilerin sıralandığı bu başlığın altında zikredilen bazı ilginç noktalara işaret etmek gerektiği kanaatindeyiz.

Bunların başında Hz. Peygamber'in künyesiyle ilgili bilgiler gelmektedir. Müellif meşhur bilgi olarak ifade ettiği "Ebü'l-Kasım" künyesini verdikten sonra "Ebü İbrâhîm Muhammed b. Abdullah..." şeklinde ikinci bir künye daha kullanmaktadır.^[87] Yine müşriklerin vahye tepkileri ve Habeşistan hicretleri gibi konulara hiç temas etmezken, irhâs haberleri ve mucizâta yer verdiği tespit edilmektedir. Yaklaşık altı sayfa olan bu ilk başlıkta İsrâ ve Mirac'a bir sayfa ayrıldığını da^[88] belirtmek gerekir. Safedî'nin, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Sahâbenin tutumuyla ilgili verdiği bilgiler de ilginçtir. O, Hz. Peygamber'in vefat etmesi üzerine bazı sahâbilerin dehşete kapıldığını, bunlar arasında Hz. Ömer'in bulunduğunu, Hz. Osman'ın susurduğunu, Hz. Ali'nin ise bir yere oturtulduğunu aktarmaktadır. Bunların ardından, en fazla metanetli davrananların ise Hz. Abbâs ve Hz. Ebû Bekir olduğunu nakletmektedir.^[89] Yine bu başlığın altında Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Hücre-i Saâdet'in kapısından "Onu yıkamayın, zira o tertemizdir" şeklinde bir ses işitildiği, ardından "Yıkayın, az önceki ses İblis'e aitti, ben Hızırım" sözünün duyulduğu, bu son sözün sahibi Hızır'ın Sahâbe'ye taziyede bulunduğu ve bazı tavsiyeler verdiği şeklinde ilginç bir

[85] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 55-56.

[86] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 56-61.

[87] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 56.

[88] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59-60.

[89] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 60-61.

rivayet daha yer almaktadır. Bu rivayetin devamında Hz. Peygamber'in elbisesiyle mi yoksa elbisesiz mi yıkanacağını tartışıldığı, bu tartışmadan sonra hepsine Allah (c.c.) tarafından bir uyku hâli geldiği, tanınmayan birisinin rüyalarında onlara "elbisesiyle yıkayın" dediği ve uyandıklarında da böyle yaptıkları şeklinde bir başka ilginç kayda rastlanmaktadır.^[90]

Bu ilginç bilgilerin de bulunduğu ilk başlığın ardından seçilmişliği,^[91] faziletleri,^[92] isimleri,^[93] evsafı^[94] gibi başlıklar yer almaktadır. Bunlardan Hz. Peygamber'in fizikî/bedenî özelliklerinden bahsedilen kısmın diğerlerine nispetle oldukça uzun tutulduğu belirtilmelidir. Bunlardan sonra yine uzun sayılabilecek ölçüde Hz. Peygamber'in ahlâkî başlığı altında ahlâkî özellikleri, âdetleri, insanlara karşı tavırları, ibadet şekilleri ve alışkanlıkları, giyinme tarzı, kıyafetleri, şakacılığı gibi konuların ele alındığı görülmektedir.^[95]

Safedî yedinci başlığının altında Hz. Peygamber'in mucizelerine yer vermiştir.^[96] Oldukça uzun tutulan bu kısımda bizce ilginç husus Rasûlullah'ın en büyük mucizesinin Kur'ân-ı Kerîm olduğunun ifade edilmesidir.^[97] Burada diğer peygamberlerin de mucizelerinin bulunduğu ancak bunlardan rivayetlerdeki bilgiler dışında hiçbir iz kalmadığı belirtilmekte, oysa Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm mucizesinin kıyamete kadar önümüzde duracağı vurgulanmaktadır. Bunların ardından Şakk-ı Kamer olayından, Kureyş'in düzenlemek istediği suikastın bildirilmesine, Hz. Peygamber'in dua ve beddualarının tutmasından fiten ve melâhim haberlerine kadar birçok rivayete işaret edilmektedir.

Müellif sekizinci başlıkta gazveleri,^[98] dokuzuncu başlıkta da seriyyeleri sıralamaktadır.^[99] Seriyyelerin gazvelere nispetle, başında gönderilen sahâbî ve gidilen yer gibi daha ayrıntılı sayılabilecek bir şekilde ele alındığını belirtmek gerekir. Onuncu başlıkta Hz. Peygamber'in Hac ve umreleri,^[100] on

[90] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 61.

[91] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 61-62.

[92] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 62.

[93] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 62-63.

[94] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 63-66.

[95] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 66-70.

[96] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 70-75.

[97] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 70.

[98] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 75.

[99] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 76-77.

[100] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 78.

birinci başlıkta hanımları,^[101] on ikinci başlıkta erkek,^[102] on üçüncü başlıkta kız çocukları^[103] anlatılmaktadır. On dördüncü başlık amcaları,^[104] on beşinci başlık ise halalarını saymaktadır.^[105] Bundan sonraki başlıklarda ise sırasıyla valileri,^[106] elçileri,^[107] erkek azatlıları,^[108] hanım azatlıları,^[109] hizmetinde bulunanlar,^[110] bekçiliği ve muhafazasını üstlenenler,^[111] kâtipleri,^[112] Ashâbının seçkinleri (Nücebâ min Ashâbihî),^[113] Aşere-i Mübeşşere,^[114] kendisine benzeyenler,^[115] binek hayvanları,^[116] silahları,^[117] kıyafetleri^[118] ele alınmakta, son olarak da Hz. Peygamber'in kasidelerle övülmesine dair bir kısım eser nihayete erdirilmektedir.^[119] Son kısma müellifin kendi yazdığı yaklaşık dört sayfalık uzunca bir kaside ilâve edilmiştir.^[120]

Bu başlıklar içerisinde kâtipleri ve ashâbının seçkinleri ismini taşıyan yirmi ikinci ve yirmi üçüncü kısımlarda ilginç olduğunu düşündüğümüz bazı kayıtlara işaret etmek istiyoruz. Mesela kâtipleri başlığı altında Zeyd b. Sâbit ve Muâviye b. Ebû Süfyan'ın diğerlerinden farklı olarak hem vahiy hem de başka konularda Rasûlüllah'ın kâtipliğini yaptıkları, bunların dışında başka bir işle uğraşmadıkları belirtilmektedir.^[121] Yine ashâbının seçkinleri başlığı altında da Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali, Hamza, Cafer, Ebû Zer, Mikdâd, Selmân, Huzeyfe b. Yemân, Abdullah b. Mesud, Ammâr b. Yâsir ve Bilal-i Habeşî sayılmakta, mesela Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b.

[101] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 79-81.

[102] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 81-82.

[103] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 82-83.

[104] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 83.

[105] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 84.

[106] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 84-85.

[107] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 85-87.

[108] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 87.

[109] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 87.

[110] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 87-88.

[111] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 88.

[112] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

[113] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

[114] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

[115] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

[116] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 90-91.

[117] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 91-92.

[118] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 93.

[119] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 93-94.

[120] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 94-98.

[121] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

Avvâm gibi önde gelen sahâbîler zikredilmemektedir.^[122] Bununla birlikte devamındaki başlıkta bu sahâbîlerin Aşere-i Mübeşşere olarak sayıldıklarını da belirtmek gerekir.^[123]

3.3. Usulü

Safedî, genel usul olarak Memlûkler dönemi siyer yazıcılığı tarzını benimsemiş gözükmektedir. Buna göre Hz. Peygamber'in hayatı, İbn Sa'd örneğinde olduğu gibi kronolojiden ziyade konu merkezli anlatılmaktadır. Yine Hz. Peygamber'in hayatının çeşitli safhaları oldukça kısa aktarılmakta ancak mucizeleri, aile efradı, şahsî eşyası, yanında görev alanlar vb. konular, bazen ayrıntılandırılarak daha uzun bir şekilde kaydedilmektedir. Bir başka özellik ise hadis kaynaklarının, siyer megâzî eserleri kadar hatta bazı kısımlarda daha fazla kullanılmasıdır.

Müellif, muasırları veya diğer Memlûk siyer yazıcıları gibi bazen rivayetleri değerlendirmiş, kanaatini belirtmiştir. Mesela Hz. Peygamber'in doğum tarihi ile alakalı rivayetleri sıralamış, yaygın veya meşhur olanı en başta zikrederek diğerlerini "kîle" ifadesiyle eklemiştir. Bunların ardından "sahih olan" ifadesiyle daha sahîh bulduğu kayda işaret etmiştir.^[124] Bazen kabul ettiği rivayeti niçin sahîh gördüğüne dair aklî izahlar da getirmektedir. Mesela Mirac hadisesinin beden mi yoksa rüyada/ruhen mi gerçekleştiği hususunda birinci görüşün sahîh olduğunu belirtmektedir. Bunu da Hz. Peygamber'in hadiseyi anlattığında Kureyşli müşriklerin tepkisiyle izah etmektedir. Buna göre rüyada yaşanan bir şeyi insanların inkâr etmesine gerek yoktur. Kureyşli müşriklerin inkâr ve yalanlamaları, Hz. Peygamber'in beden Mescid-i Aksâ'ya gittiğini söylemiş olmasından kaynaklanıyordu.^[125] Safedî'nin bahsi geçen örnekte olduğu gibi, kanaatlerini belirttiği konularda, Memlûk tarihçiliğindeki yaygın usul üzere "kultü" ifadesini kullandığı da belirtilmelidir. Bu bahiste son olarak, müellifin özellikle bu türden tartışmalara konu olan olaylar başta olmak üzere eserinin birçok yerinde şiirlere başvurduğunu vurgulamalıyız.^[126]

Bu noktada onun kaynak kullanımı ile ilgili usulüne de işaret etmek gerekir. Kaynaklar kısmında ayrıntılı olarak ifade ettiğimiz gibi, Safedî genellikle müelliflerin isimlerini vermekte, eserlerini sadece birkaç yerde zikret-

[122] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

[123] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 89.

[124] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57.

[125] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 57-58.

[126] Örnekler için bk. Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 60, 62, 63, 64, 71, 74, 75, 92, 94.

mektedir. Bunların dışında bazen genel ifadelerle, mesela Hz. Peygamber'in nesebi ile ilgili kısımda "kâle ehlü'l-'ilm" ibaresiyle konuya giriş yapmakta,^[127] bazen de, yine aynı konuda "fîmâ yez'umûn/yüz'amûn" gibi ifadeler kullanılmaktadır.^[128] Daha önce belirtildiği gibi birçok yerde de "kîle" veya "yükâlû" ifadelerine yer vermektedir.^[129] Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse "kâle ehlü'l-'ilm" ifadesi, buradaki künye rivayetinin genel bir bilgi olması hasebiyle kullanılmış olmalıdır. "Fîmâ yez'umûn/yüz'amûn" ise Safedî'nin bu rivayeti aldığı İbn İshak'ın ifadesidir.^[130] "Kîle" ve "yükâlû" ifadelerine gelince müellifin bunları genelde kendisinin asıl veya daha sahih bulduğu rivayetlerden sonra diğer görüş ve kayıtları aktarırken kullandığı anlaşılmaktadır.

Safedî, bazı yerlerde kavram, ölçü birimi vb. az bilinen şeyleri de açıklayıcı malumatla sunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in vahiy öncesi dönemdeki inzivasına tekabül eden "tehannüs" kavramını açıklamaktadır.^[131] Yine Rasûlüllah'ın hanımlarına yılda 20 vesak arpa ve 80 vesak hurma verdiği-ne dair rivayeti aktardıktan sonra bahsi geçen "vesak" kavramını "kultü" ifadesiyle izah etmektedir.^[132]

Müellifin "Muhammed Rasûlüllah" maddesinde tercih ettiği usul içerisinde bizce en ilgi çekici olanı, tarihlendirme hususunda ay veya yıl hesabından ziyade Hz. Peygamber'in yaşından hareket etmesidir. Mesela Hz. Peygamber'in Kâbe hakemliği bahsinde "35 yaşına ulaştığında",^[133] Kureyş'in muhasarasının (boykot) sona ermesiyle ilgili "49 yaşındaydı",^[134] İsrâ ve Mirac hadisesinde "51 yaş ve dokuz aylık",^[135] Hicret yolculuğuna çıkarken "53 yaşına ulaştığında"^[136] ve vefatından bahsederken de "63 yaşına vasıl olduğunda"^[137] ifadelerini kullanmaktadır. Daha ilginç olanı ise gazve ve seriyyeler bahsinde hiç tarih vermemesidir.^[138] Yine Hac ve umrelerini anlatırken de tam tarih vermemekte sadece "Müşriklerle sulh yaptığında ve ertesi sene",

[127] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 56.

[128] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 56.

[129] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 58, 60, 62, 75, 81, 87, 90, 91,

[130] Bk. İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk* (nşr. Muhammed Hamidullah), Konya 1981, s. 1.

[131] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 58.

[132] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 81.

[133] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 58.

[134] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 58.

[135] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 59.

[136] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 60.

[137] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 60.

[138] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 75-78.

“Ci’râne’de Huneyn ganimetini taksim ettiğinde, Zilkâde’de” gibi ifadelerle bilinen olaylara atıfla veya ay zikrederek zamana işaret etmektedir.^[139]

Son olarak müellifin, dönemin önde gelen kâtip ve münşilerinden olmakla birlikte, başka eserlerinde sıkça yaptığının aksine “Muhammed Rasûlüllah” maddesinde sade bir üslup kullandığı, kendi şiirleri dışında secili ifadelere başvurmadığı da belirtilmelidir.

Sonuç

Safedî, Memlûk tarihçilerinde sıklıkla görüldüğü gibi Hz. Peygamber’in hayatını kaleme almayı bir vazife olarak addetmiş, hacimli biyografi eserinde doğrudan konusu olmamasına rağmen teberrüken Rasûlüllah’ın siyerine de yer vermiştir. Nitekim müellif, “Muhammed Rasûlüllah” maddesinin sonunda yer alan kasidesinden önce bunu yazma sebebi olarak kullandığı ifadeler bu durumu teyit eder. Müellif, kasidesini onu methetmek suretiyle Hz. Peygamber’in güzel yüzü ve mübarek topuğuyla bereketlenmek için yazdığını, böylece Kıyamet günü onu metheden ve bu sayede ihsanına nail olan kişiler arasına dâhil olmak istediğini belirtir. Esasen müellifin hacimli eserinde birçok biyografi “Muhammed Rasûlüllah” maddesinden daha uzundur. Dolayısıyla onun Hz. Peygamber’in hayatını insanlara öğretmek veya bu konuda bilgi vermekten ziyade teberrüken yazdığı açıktır.

Müellifin eserinde kullandığı sade üslup, kronolojiden ziyade insanların ilgisini çekecek mesela Hz. Peygamber’in amcaları, halaları, hizmetinde bulunanlar, silahları, binekleri ve mucizeleri gibi konulara ağırlık vermesi dönemin tarihçilik anlayışının bir sonucu gibi gözükmektedir. Zira bu dönemde tarihçilik günümüzdeki gazetecilik gibi insanların doğrudan ilgi duyduğu konuları ele alan bir tarzda yapılmaktadır. Bu dönemin tarih eserleri halk tarafından okunmakta ve yazıldığı dönemde tesir icra etmektedir. Nitekim bahsi geçen tarihçilerden Makrîzî’nin eserleri, hadis, tefsir kitapları gibi ders halkalarında okunmakta, bizzat müellifinden okutmak üzere icazet alınmaktadır. Ayrıca bazı devlet adamları Makrîzî’nin keskin kaleminden çekindikleri için onunla iyi geçinmeyi tercih etmektedirler. Dolayısıyla yazılanlar halkı etkilemek ve onların okuması amacıyla kaleme alındığından hem genelde basit bir üslup kullanılmakta hem de ilgi çekici konular tercih edilmektedir. Esasen bu dönemde devlet adamlarından üst düzey askerî erkâna, ulemeden kuyumculuk yapan sıradan tüccara kadar

[139] Bk. Safedî, *el-Vâfi*, I, 78.

çeşitli sınıflardan insanın tarih eseri ya da biyografi kaleme almasının sebebi de bu olmalıdır.

Safedî'nin eseri, daha önce de ifade edildiği gibi konu merkezli kaleme alınmıştır. Konuların içerisinde genel bir kronoloji takip edildiyse de çoğu zaman tam tarih verilmemiştir. Hadis eserleri ve malzemesi siyer ve tarih kaynaklarından daha fazla kullanılmıştır. Mısır halkının o dönemdeki genel temayülü sebebiyle mesela gazveler kısa tutulurken, Hz. Peygamber'in silahlarına daha uzun yer ayrılmıştır. Eserde tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber'in "Ebû İbrâhîm" şeklinde de künyelendirilmesi, tarihlendirmenin yaşına göre yapılması, Hz. Peygamber'in vefatından sonra metanetli davrananların başında, o dönemde Mısır'da da hüküm süren Abbâsiler'in büyük atası Abbâs b. Abdülmuttalib'in zikredilmesi gibi dikkat çekici kayıtlar yer almaktadır. Eser bu son özellikleri veya müellifin tercih ettiği usul bakımından kısmen özgünlük arz etmektedir. Müellifin, özellikle Hz. Peygamber'in yaşıyla tarihlendirme yapma tercihi tespitlerimize göre daha önce rastlamadığımız bir usul gibi gözükmektedir.

Sonuç itibarıyla şunu belirtmek isteriz ki, Memlûkler döneminde siyer eserleri kronolojiden ziyade tematik yazılan, ilgi çekici hadiseleri öne çıkaran bir tarzda genelde derleme hüviyetindedir. Ancak birbirinin tekrarı gibi görünen bu eserlerde hem ilginç ve farklı kayıtlara rastlandığı hem de dönemin Peygamber algısına yönelik izler bulunduğu dikkate alınmalıdır.

Kaynaklar

- Algül, Hüseyin "el-Mevâhibü'l-ledünniyye", *DİA*, XXIX (2004), s. 421.
 Altıkulaç, Tayyar, "Sehâvî, Alemüddin", *DİA*, XXXVI (2009), s. 311-313.
 Apaydın, H. Yunus, "İbn Hazm", *DİA*, XX (1999), s. 39-52.
 Arslan, Abdurrahim, *İbn Seyyidinnâs (ö. 734/1334) ve 'Uyûnü'l-Eser Adlı Eseri* (Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şanlıurfa 2017).
 Ayalon, David, "Awlâd al-Nâs", *Encyclopaedia of Islam New Edition (EI2)*, I (1954), s.765.
 el-Cemmâ'îlî, Ebû Muhammed Abdülganî (ö. 600/1203), *Sîretü'n-Nebî ve sîretü ashâbihi'l-aşere* (nşr. Halid Abdurrahman b. Hamd es-Şâyi'), Riyad 1424.
 Cengiz, Osman, *Makrîzî'nin İmtâu'l-Esmâ İsimli Eseri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2010.
 Durmuş, İsmail, "Safedî", *DİA*, XXXV (2008), s. 447-450.
 ———, *es-Safedî, Hayatı, Eserleri ve Gavâmuzu's-Sıhah'ı* (Basılmamış Doçentlik Tezi), 1994.
 Efendioğlu, Mehmet, "Zâdü'l-Meâd", *DİA*, XLIV (2014), s. 63-64.

- İbn Habîb el-Halebî, Sa' deddin İbrahim (ö. 779/1377), *el-Muktefâ min sîreti'l-Mustafâ* (nşr. M. Muhammed Hüseyin ez-Zehebî), Kahire 1996.
- , *en-Necmü's-sâkîb fî eşrefi'l-menâkîb* (nşr. M. Muhammed Hüseyin ez-Zehebî), Kahire 1996.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihabeddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mieti's-sâmine* (nşr. Abdülvâris Muhammed Ali), I-IV, Beyrut 1997.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed (ö. 681/1282), *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân* (nşr. İhsan Abbâs), I-VIII, Beyrut 1978.
- İbn İshâk, Ebü Abdullah Muhammed (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk* (nşr. Muhammed Hamidullah), Konya 1981.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed (ö. 751/1350), *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd* (nşr. Şuayb el-Arnaût-Abdülkadir el-Arnaût), I-V, Beyrut 1981.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *el-Fusûl fî (ihtisâri) sîreti'r-Resûl* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî-Muhyiddin Müstû), Dımaşk 1992.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed (ö. 734/1334), *Uyünü'l-eser fî fününi'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî-Muhyiddin Mestû), I-II, Dımaşk 1992.
- İbn Tağriberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf (ö. 874/1470), *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi* (nşr. Muhammed M. Emin-Nebîl Muhammed Abdülaziz), I-XII, Kahire 1984-2006.
- İbnü'd-Devâdârî, Seyfeddin Ebü Bekir b. Abdullah b. Aybek (ö. 736/1336'dan sonra), *ed-Dürri's-semîn fî ahbâri Seyyidi'l-mürselîn* (nşr. Muhammed es-Saîd Cemaleddin), Kahire 1981.
- İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann-Hans R. Roemer-Saîd A. Âşûr vd.), Kahire-Beyrut 1960-1994.
- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali (ö. 821/1418), *Subhu'l-a'sâ fî sinâ'ati'l-inşâ*, I-XV, Kahire 1910-1920.
- Kandemir, M. Yaşar, "İbn Seyyidünnâs", *DİA*, XX (1999), s. 316-318.
- el-Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihabeddin Ahmed b. Muhammed (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minâhi'l-Muhammediyye* (nşr. Salih Ahmed eş-Şâmî), I-IV, Beyrut 1991.
- el-Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1441), *İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-Nebiy mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysi), I-XV, Beyrut 1999.

- Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdullah Alâeddin (ö. 762/1361), *el-İşâre ilâ sîreti'l-Mustafâ ve âsâri (târîhi) men ba'dehû mine'l-hulefâ* (nşr. M. Nizameddin el-Füteyyih), Dımaşk 1996.
- es-Safedî, Salâhaddin Halil b. Aybek (ö. 764/1363), *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr.), I-VI, Beyrut-Dımaşk 1998.
- , *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-Vefeyât* (nşr. Helmut Ritter, Sven Dederling v.dğr.), I-XXX, Wiesbaden-Beyrut 1962-2004.
- , *Tuhfetü ze'vî'l-elbâb fî men hakeme bi-Dımaşk mine'l-hulefâ ve'l-mülûk ve'n-nüv-vâb* (nşr. İhsan B. S. Hulûsî-Züheyr H. es-Samsâm), I-II, Dımaşk 1991-1992.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid, “Evlâdü'n-Nâs”, *DİA*, XI (1995), s. 525-526.
- es-Sübkî, Taceddîn Abdülvehhab (ö. 771/1370), *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ* (nşr. Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Abdülfettah Muhammed el-Hulv), I-X, Kahire 1964.
- Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-müerrihûn*, I-IV, Beyrut 1983-1990.
- Yavuz, Yusuf Şevki-Casim Avcı, “İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec”, *DİA*, XX, 543-549.

